

Rechter en uitingsvrijheid – een actueel thema

Opinie

Willem F. Korthals Altes*

Op 28 juni 2019 bepaalde een Rotterdamse rechter-commissaris in strafzaken dat de in een strafzaak als getuige opgeroepen NOS-journalist Robert Bas geen beroep op zijn journalistieke verschoningsrecht kon doen.¹ Hij zal niet hebben bevroed dat hij vier maanden later de vrijwel voltallige Nederlandse media over zich heen zou krijgen. Eind oktober was het echter goed raak, nadat de magistraat als uitvloeisel van zijn eerdere uitspraak had besloten de journalist, bij diens blijven-de weigering te getuigen, te laten gijzelen.

Kranten, omroepnieuws en – niet in de laatste plaats – de sociale media stonden bol van de kritiek van Bas' vakgenoten op deze "aanslag op de persvrijheid". De dag na de uitspraak betoogden journalisten voor de ingang van de rechtbank Rotterdam om onder de leus "Robert gegijzeld, de pers gebreideld" de eis tot vrijlating van hun collega kracht bij te zetten. De leider van het protest had het over "magistraatelijk machtsmisbruik". De rechtbank draaide de beslissing nog dezelfde dag terug: na dertig uur cel mocht Bas weer naar huis en was deze oorlog achter de rug.

Het zal je als eenvoudige rechter-commissaris maar gebeuren. Je past keurig een nota bene recent ingevoerde wet toe en dan krijg je dit allemaal voor de kiezen. Mag dat wel? Sommigen zullen er hun wenkbrauwen bij fronsen. De uitingsvrijheid is echter een groot goed. Ook rechters, als openbare functionarissen, moeten dulden dat op hun beslissingen en *plein public* kritiek wordt geleverd. In dit geval heb je ook nog de pech dat de critici als gevolg van hun functie makkelijk toegang hebben tot de middelen waarmee zij hun bezwaren kunnen spuien. Daar kun je als rechter niet zoveel tegenover stellen.

Wat mag je tegen en over een rechter zeggen en schrijven – en wat mag een rechter zelf aan de publiciteit toevertrouwen? Daarover gaat dit themanummer. Zoals uit de inhoud zal blijken, is die wederzijdse uitingsvrijheid niet (overal en altijd) even vanzelfsprekend. "Een rechter beschadigt de waardigheid en de onafhankelijkheid van de rechtspraak, als hij over van alles en nog wat in de openbaarheid treedt", "rechters kunnen zich niet verdedigen", "als politici rechterlijke uitspraken bekritisieren, tasten zij de trias aan" – het zijn maar een paar van de geluiden die in dit verband te horen zijn. Dan hebben we het alleen nog maar over het beschaafde Nederland, waar rechters – maar hoe lang nog? – tamelijk onbedreigd kunnen functioneren.

Mag je als (ex-)rechter kritiek op een uitspraak van een (ex-)collega leveren? Ook daarover zijn de meningen ver-

deeld. Om de koe bij de horens te vatten: ik denk dat het kan, al zou ik niet zo gauw een uitspraak van een collega van mijn eigen rechtbank annoteren. Maar in dit geval gaat het om een rechter uit Rotterdam, die wel erg kort door de bocht ging, toen hij het beroep op het verschoningsrecht afwees en tot gijzeling besloot, uitsluitend omdat niet naar de identiteit van de – inmiddels bekende – informant werd gevraagd.

Inderdaad staat in de onlangs ingevoerde Wet op het journalistieke brongeheime dat het verschoningsrecht alleen geldt, als naar de naam van een bron wordt gevist. Als de informant bekend is, mist deze wet toepassing. De rechter-commissaris had zich echter ook nog kunnen afvragen of de gijzeling aan de eisen van proportionaliteit en subsidiariteit voldeed. Die criteria staan niet in de wet, maar volgen wel uit bijvoorbeeld art. 10 EVRM, dat ook na invoering van de nieuwe wet onverminderd geldt.

Weliswaar is ook het Europese hof in Straatsburg zuinig, als het onderzoek niet op de identiteit van een voor de buitenwereld anonieme informant is gericht, maar ook zonder dat is het ondervragen van – of, ingrijpender nog, het verrichten van een doorzoeking bij – een journalist een inmenging in de uitingsvrijheid. Ook dan moet je als rechter dus nagaan of de maatregel – in dit geval de gijzeling – aan het noodzakelijkheids criterium voldoet. Was er geen alternatief? Was de informatie echt wel nodig? Stond de gijzeling in verhouding tot het strafrechtelijke doel dat daarmee werd gediend? De Rotterdamse rechter-commissaris vroeg het zich allemaal niet af.

De verhouding tussen rechter en uitingsvrijheid komt in deze zaak dus in meer dan één opzicht aan de orde. Het overgrote deel van de rechtszaken krijgt niet zo'n publiciteit. En als kritiek wordt geleverd, geschiedt dat doorgaans in redelijk beschaafde termen. Toch lijkt zich een zorgelijke tendens voor te doen, met als meest extreme uitwas de wijze waarop de PVV-leider rechters bejegent.

De rechterlijke macht zelf heeft de uitingsvrijheid in zeker opzicht geïnstitutionaliseerd, door het inrichten van een woordvoerderschap in de persoon van de persrechter. Waar de rechter door zijn vonnis spreekt (en wordt geacht het daarbij te laten), komt de persrechter opdraven om dat vonnis – namens de rechter – aan media en publiek uit te leggen. We moeten niet verbaasd zijn, als de maatschappij op enig moment zal verlangen dat de rechter deze bevoegdheid weer zelf ter hand zal nemen – en dat ook zal willen.

* Mr. W.F. Korthals Altes is redacteur van dit blad. Hij was tot 1 januari 2020 seniorrechter bij de rechtbank Amsterdam. Ter gelegenheid van zijn afscheid organiseerden de rechtbank Amsterdam, het Instituut voor Informatierecht en de VMC op 1 november 2019 een studiemiddag met als thema *Rechter en Uitings-*

vrijheid. Dit themanummer bevat de bijdragen die aan die studiemiddag zijn geleverd.

1 ECLI:NL:RBROT:2019:8331.